

בעשר שנות קיומה של ישראל

במחלת התרבות

התנועה רצתה להגיע לשלטון בעיראק בדרך מהפכנית, על מנת לשחרר את הארץ מעול זרים — ובעיקר מן האנגלים וסוכניהם הערביים, נורי פאשא ואנשיו. היא לא רצתה לגרש כובש זר אחד כדי להכניס זר שני. לכן לא רצתה להיודקק לעזרה אמריקאית או סובייטית, אלא לעזרת מדינה שכנה, השייכת לאותו גזע, שהאינטרסים שלה מזוהים עם האינטרסים של עיראק חופשית, שהיא די חזקה כדי לעזור, אך לא די חזקה כדי להשתלט על עיראק, לכן בחרו בישראל.

ישראל הצטיירה בעיניהם — כתוצאה מדברי ההסברה של אבו-שוקרי הפלסטיני — כמדינה מתקדמת, בעלת רמה טכנית ותרבותית גבוהה, שיש ללמוד ממנה. למה לנו לקבל עזרתו של זר, אמר קייס, אם אלה נתן לנו את האה הנודד שתור לנחלתו. אנהנו צריכים לעזור לישראל, כי אנו זקוקים לה, כמו שהיא זקוקה לנו. אנו זקוקים לתעשייה שלה, למומחים שלה. הם זקוקים לחומר הגלמי שלנו, לשחקינו ועוד יותר שלום פוליטי בינינו. כאן המקום להזכיר לקורא כי אנו עומדים עדיין בשנת 1950 — שנה בה שלטו נורי בעיראק ופארוק במצרים, עבדאללה בירדן וסוכני האנגלים בסוריה ובלבנון. בעולם הערבי כולו לא היה משטר אחד שלא היה כפוף למדינות המערב, וגמאל עבד אל-נאצר היה עדיין קצין בלתי-יודע בצבא המצרי. ישראל היתה אז המדינה העצמאית היחידה באזור.

ביקור של נורי סעיד

מאז הכינום הגדול בחתתי של קייס התקדמו העניינים במהירות. גם אחרי-כן היה לי כנען בעיקר עם השלושה — אבו-שוקרי, קייס ואומנא. אבו-שוקרי היה הכוח הרוחני, כמו מיטען של חומר-נפץ. קייס היה המארגן השקול, האיש שריכז את צמרת התנועה. אולם דומני כי האישיות החזקה ביותר בכל התנועה היתה דווקא האשה הקשישה — אומנא.

אתה רואה את הבית הזה? שאלה אותי פעם בביתה, זה הבית שהקים חצי תריסר ממשלות בעיראק. ניסיונו ממשלה אחת והתאכזבנו. ניסיונו פעם נוספת והתאכזבנו שוב. עתה אני מאמינה רק בתנועה.

קשה לתאר מה עצומה היתה השפעתן של אומנא ומשפחתה, משפחת ג'בל. פעם, באחד מבקורי, נכנס נורי אל-סעיד פאשא ושאל על אחותה. האחיות, אשה חנינית בגיל העמידה, נעדרה אותה שעה מן הבית, ונורי הוזמן לספל קפה. הוא שהה כעשרים דקה, והתפלא על האופן בו נהגה אומנא כלפיו. היא היתה כמו אחות מבוגרת, הנופפת באח צעיר. נורי התיחס אליה ביראת-כבוד וקיבל את גויפותיה ברוח טובה.

זמן מה אחרי הכינוס קרא לי קייס ודיבר אלי ברצינות רבה מאד. אני יכול לאסוף אנשים ככל שארצה, הסביר לי. אבל בשלב הנוכחי אין טעם בזה. הגיעה השעה לשבת עם הצד השני — הישראלי — ולקבוע קו משותף לפעולה.

זה היה בסוף מאי 1950. הבנתי כי הגיעה שעת לבצע את התפקיד אשר למענה, למעשה, קירבו אותי לתנועה מן הרגע הראשון. כי זה מכבר היה ברור לי שעוד ההזמנה הראשונה של ידיו לבקר אצל אבו-שוקרי באה אחרי שיקול מצד ראשי התנועה, שחיפשו אדם מתאים לשליחות ויצירת הקשר עם ישראל.

קייס אמר לי שקשה מאד להשיג דרכון בשביל יהודי בעיראק. נדונה האפשרות שאצא מגבולות המדינה באורח בלתי-חוקי, בעזרת אנשי התנועה בצפון המדינה, שכבר עשו את ההכנות הדרושות משני עברי הגבול. אולם לפתע בא אלי קייס והודיע לי שניצאה הוראה חדשה, לפיה אוכל לקבל דרכון. (יותר מאוחר הבנתי כי ממשלת עיראק הרשתה לשרי-הפנים, סאלת ג'בר, להוציא 250 דרכונים ליהודים, כנראה בתור מקור הכנסה פרטי, כי כל יהודי שקיבל דרכון ישלם לשר כ-500 דינר.)

קייס עצמו טיפל בסידורים, לקח אותי למשרד-הפנים, דיבר עם השר והשיג לי את הדרכון. נחרת בנכונותי כי בשעה שהייתי לבד עם השר שאל אותי הלה: אגב, מה יש לך עם קייס? חזרתי על הסיפור שסיפרתי בשעתו לחוטפים, שאני קשור עמו מילדותי וכי אני בן ביתו. אולם השר נינעץ בראשו, בספקנות בולטת, והפליט: טוב, טוב... הרגשתי שהוא יודע משהו, ואולי רק מנחש, וכי בסתר לבו הוא אודד לתנועה.

מברק חבירה נייטראלית

כד יצאתי מגבולות עיראק ב-23 באוקטובר, 1950, כשבילי ההרגשה שאני שותף למעשה היסטורי. קשה לי לתאר היום איך ציירתי בעיני רוחי את הדברים או חשבתי בישראל מחכים לי ממש, שכל תפקידי יהיה קטן וצנוע: ליצור את הקשר בין שני הצדדים, ואז ארד מן הבמה ואתן למאורעות להתקדם בכוח עצמם. מעולם לא עסקתי בפוליטיקה, איני בעל השכלה גבוהה, ולא התימרתי למלא תפקיד מרכזי בענין, אשר חשבתי להזדמנות לפתוח פרק חדש ביחסים בין ישראל והעמים הערביים.

היה בכיסי מכתב המלצה של חבר יהודי מעיראק שפעל רבות למען הסוכנות היהודית, וכהכיר מן הצד הישראלי אישית את משה שרת ואת אליהו ששון. קיומתי למצוא, בעזרת המלצה זו, מיד את הקשר הדרוש, כדי שלא לאבד זמן יקר.

הגעתי לעיר הבירה של ארץ נייטראלית (שלא אוכיר את שמה, כדי לא ליצור סיבוכים בינלאומיים) ופניתי מיד לציר הישראלי במקום. כשראה הוא את המלצות, קיבל אותי בסבר פנים וישאל במה הוא יכול לעזור. סיפרתי לו בקיצור מה שליחותי, והדגשתי שמוטב לו לקצר את הדין-והדברים עמי, ולהזמין מיד לפגישה ישירה את ראשי התנועה מבגדאד.

עוד בבגדאד נדברנו כי אחרי שאצור את הקשר הראשון, ואחרי שאברר אם אמנם ישנה נכונות מן הצד הישראלי להתחיל בשיחות רציניות, אשלח להם מברק לאמור: „אנא באל-צחה“ („אני בריא“) וזה יהיה האות לקיים ולחברנו לבוא לאותה העיר שממנה אשלח את המברק.

הציר אמר שהוא מוכן לשיחות. אולם הוא הוסיף הערה שהפגיעה אותי. אני לא אשב עם אנשים כדי להקים תנועה, הרגיש. „אני אשב רק עם באי-כוח של ממשלה“.

יצאתי מבנין הצירות. הרמתי את מבטי וראיתי את הדגל הכחול-לבן מתנופף ברוח, ויחד עמו התנופפה נשמת. הייתי כה נרגש שלא ידעתי איפה אני נמצא. אמרתי לעצמי: „לא חשוב מה שהוא אמר. כל עוד הדגל הזה מתנופף, שיבואו האנשים וידברו — אם לא עמו, אז עם אחריים!“

הלכתי מהצירות ישר למשרד-הדואר הקרוב ביותר, ושלחתי מברק: „אנא באל-צחה!“ וכשבוע הבא: משא-ומתן בישראל

הוא חקר אותי על רשמי מן התקופה שהייתי במגע עם אבו-שוקרי ועם אמה של משפחת ג'בל, שקראו לה „אומנא“ („אמנו“). השבתי שאני מתחיל לראות אור לפני עיני, כי עד הרגע הזה לא האמנתי שאישיית פוליטית כל-כך מרכזית בחיי המדינה נמנית עם חסידי הרעיון. אמרתי שאני מצפה ליום שאכיר עוד ועוד אנשים חשובים התומכים בתנועה. „עוד תכיר אותם, בני“, השיב.

„התרצה בשלום בין ישראל והערבים?“ שאלני.

„איוו שאלה!“ עניתי.

„כמה?“ המשיך לשאול.

אמרתי לו: „אם יעזור לי הזמן ואגיע לישראל, ואהבך לדעת כי אין בה אנשים השואפים לשלום ברגש עמוק כמוך, אהיה הראשון שאצטרף אליכם ואלחם בישראל!“

דברי עשו רושם עמוק. אבו-שוקרי קפץ ממקומו בהתרגשות, וקרא לעבר קייס: „אתה רואה שהיהודים אינם כמו שחשבתם שונאי הערבים! זו עובדה! אתה שומע את דבריו!“

הבנתי מתוך דברים אלה כי קייס — ואולי גם האחרים — לא היו תחילה שותפים לאמונתו של אבו-שוקרי באפשרות של שיתוף-פעולה בין הערבים לישראל.

לעולם לא אשכח מה שקרה אז: קייס הקשיש ניגש אלי, נישק במצחי, וכך עשו אומנא ואבו-שוקרי. התרגשתי מאד. אמרתי: „לא אחזיר לכם את נשיקתכם עתה. זהו חוב שאני נשאר חייב לכם, ואני אפרע אותו רק כאשר תשכו עם גוף ישראלי ותתחילו בפעולה משותפת!“

קייס הציג את עצמו שנית. הוא הסביר לי שאינו רק שר לשעבר, כפי שבדאי ידוע לי, אלא גם ראש מפלגה מסוימת (שלא אוכיר כאן את שמה. הכחנה למפלגה חוקית, שהוציאה אז עתון יומי, ושמטרתה המוצהרת היתה להביא לשלום-ביט בתוך עיראק ולשים קץ לשלטון הכיתתי).

לבסוף הזמין אותי לפגישה נוספת בביתו, כעבור יומיים. כשבאתי בשעה היעודה מצאתי שם את קייס, אומנא ואבו-שוקרי, וכן שבעה אנשים נוספים שלא הכרתי. לא הוזכרו שום שמות. ההצגה היתה בנוסח: „תכיר בבקשה את אחינו... אחינו... אחינו...“ לפי טבעת-עין הבחנתי כי אלה אנשים בעלי עמדה ושם בציבור, אך לא הכרתי את פניהם. עלי להודות כאן שעד אז הייתי רחוק למדי מענייני מפלגות ופוליטיקה בעיראק.

חטיפה בחשכת לילה

פגשנו כשש פעמים בביתו של קייס — הוא, אנכי, אומנא ואבו-שוקרי, התעמקנו בבעיות העולם הערבי ובחופעות הטעונות בו תיקו. החלפנו דעות על השאלה המרכזית: מה התועלת שיכולה לצמוח לערבים ולישראל משותפת ביניהם.

באחד הערבים, אחרי פגישה כזאת, ירדתי מן האוטובוס סמוך לביתי, ברובע רכייטא השקט בבגדאד, כאשר לפתע קפצו עלי שני אנשים, סתמו את פי ועיני, לחצו אקדה בצדו ואמרו לי בערבית: „הס! בלי מלים! אחרת אתה אבוד!“

הכניסו אותי למכונית ונסעו. לא הבחנתי לאן. אחרי נסיעה של כעשר דקות הוציאו אותי באוהה צורה, העלו אותי כמה מדרגות והכניסו אותי לתוך חדר חשוך.

שני אנשים החלו חוקרים אותי. „ראינו אותך נכנס לביתו של קייס! עכשו ספר את האמת — מה קשריך אתו? אם תגיד את האמת, תחיה, אחרת תמות. אנהנו יודעים את הכל!“

חשבתי שזו המשטרה החשאית העיראקית, אך איכשהו שמרתי על קור-רוחי. סיפרתי שבנעוריי הכרתי את קייס והזדמנות מסוימת בתפקידו כשר האחראי למשרד ממשלתי מסויים, ומאז שמרתי על יחסים עמו. (סיפורי היה מפורט ומשכנע יותר, אך איני יכול לחזור עליו כאן, מבלי לגלות את תפקידו של האיש).

חוקרי אישרו כי הפרטים שהזכרתי בסיפורי נכונים, אולם סירבו להאמין כי יכול להיות קשר בלתי בין אדם במעמדו לבין סוחר פשוט כמוני. „אתה לא מספר את כל האמת!“ איימו. לרע האקדח עוד היה צמוד לצדי.

„חיי בידוכם“, אמרתי. „אני נשבע בחיים אלה שמה שסיפרתי זו האמת, ואין יותר.“ הם אמרו ששוכנעו משובעה כה רצינית, הליקו להרף-עין את האור וכיבדוהו מיד, והבטיחו להחזירני בשלום הביתה. „אתה נאמן עלינו“, סיכמו. „אולם אם תופיע עוד פעם אחת בביתו של קייס, אתה אבוד.“

חוטפי החזירו אותי לאותו מקום שממנו נחטפתי, אל תסתובב ואל תתמהמה, הכנס ישר הביתה“, אמרו לי. כך עשיתי.

לפני החטיפה, נקבע שאבקר למחרת היום בביתו של קייס, בו היתה צריכה להיערך ישיבה חשובה. לא פיקפקתי לרגע. אמרתי בלבי: „מה שיהיה, יהיה“. וניגשתי בשעה הקבועה לביתו של קייס. הסתכלתי היטב סביבי לכל אורך הדרך, מתחנת האוטובוס ועד לבית. לא ראיתי איש.

אך נכנסתי, בא אלי קייס, חיבק אותי בהתרגשות ואמר: „באת! עניתי: „כמובן, באתי.“

„האם קרה לך משהו? אתה נראה שלא כדרכך“, אמר לי האיש הקשיש. התכוננתי לספר לו מה שעבר עלי, אך באותו רגע נפתח לפתע הוילון בצד השני של החדר, ושני האנשים שראיתי אותם כהרף-עין אמש עמדו לפני. הם צחקו ואמרו: „פסק-הדין שלנו עליך הוא שתחיה עולם!“

אבן ירדה מלבי. הבנתי כי כל החטיפה היתה רק בחינה לנאמנותי. „אתה האיש הדרוש לנו“, אמר קייס בנואם קצר. בחדר נכחו שבעת האנשים שנכחו גם בפגישה הגדולה האחרונה, וכן שני החוטפים. אחד מהם היה מראשי מפלגה צעירה שהוקמה זה עתה. למחרת היום לקח אותי קייס עצמו לחוזה שלו, במרחק-מה מחוץ לבגדאד, נכחו במקום כ-150 איש, שקייס כינה אותם בשם „רואסא כלאיאי“ („ראשי חוליות“). הם ישבו בחצר פנימית סגורה.

„הכירו את אבו-סאלים“, הציג אותי קייס בפני האסיפה. „אני מכיר רק אותה, אבל אני מאמין שכמוהו ישנם אלפים בישראל, ואני מקוה שיבוא יום ונכיר אלפים אלה! אמנם היום רחוק, אך השנים מתגלגלות ואפשר לומר שהיום קרוב.“

קייס השמע נאום לוהט. שררתי פניו התמתחו בהתרגשות. תוכן דבריו היה בערך כך: אני רוצים לבוא במגע בישראל עם גוף מחתרתי כמו שלנו. כל עוד לא הגענו אנהנו לשלטון בארצנו, איננו יכולים להתקשר עם ממשלות. דרכנו תהיה ארוכה, אולי תקח אפילו עשר שנים, אבל המטרה תושג.

בפעם הראשונה הבנתי בכירור מה מטרת התנועה המחתרתי, שעד אז שמעתי רק קטעים ממנה בשיחות השונות. עיקריה היו כלהלן: